

Самошкіна О. А.
*кандидат економічних наук,
старша наукова співробітниця,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-438-5-32>

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Визначальний вплив аграрного виробництва на довоєнну динаміку соціально-економічного розвитку України та її сільських територій, а також його ключова роль у гарантуванні продовольчої безпеки країни і підтримці стійкості національної економіки у воєнний період доводять його стратегічну пріоритетність та вагомий внутрішній потенціал збереження і подальшого нарощування обсягів виробничої й експортної діяльності навіть в умовах ризиків воєнного часу та викликів повоєнного відновлення.

Динамічний перехід України до функціонування бюджету воєнного часу після запровадження з 24 лютого 2022 року правового режиму воєнного стану призвів до суттєвого скорочення обсягів бюджетного забезпечення розвитку агросектору та інституціональної трансформації механізму й інструментів державної підтримки агровиробників. Відповідні структурні зрушення обумовлювались впливом воєнних чинників, що спричинили вимушене обмеження державної підтримки економічної активності через вимоги першочергового бюджетного фінансування постійно зростаючих потреб оборонного комплексу і соціальної сфери, а також необхідністю реформування моделі державної підтримки галузі в сучасних умовах господарювання для успішного подолання новітніх мілітарних та євроінтеграційних викликів.

Щорічний обсяг бюджетного забезпечення розвитку вітчизняного агросектору зменшився з 18,5 млрд грн у довоєнному 2021 році до рівня 12 млрд грн у воєнний період (скорочення в середньому на 35%), зокрема в основному за рахунок зменшення бюджетного фінансування інституційного забезпечення функціонування агрогалузі (в середньому на 32%), скорочення обсягів прямої державної фінансової підтримки агровиробників (в середньому на 50% або з 4,7 млрд грн у 2021 році до показників 2 млрд грн у 2022 році та 2,8 млрд грн у 2023 році) та призупинення бюджетного кредитування фермерських господарств [1].

Одночасно відбуваються процеси модернізації механізму та інструментів прямої державної фінансової підтримки вітчизняних агропромислових виробників, зокрема оптимізація та поступове розширення напрямів їх державної підтримки з урахуванням критерію очікуваного ефекту в питаннях забезпечення процесів відновлення галузі та відбудови постраждалих територій, запровадження інструменту державної грантової підтримки аграрних ММСП на умовах співфінансування в пріоритетних для розвитку вітчизняного агросектору напрямах за умови досягнення ними суспільно вагомих соціально-економічних результатів, першочергова бюджетна підтримка сектору малих фермерських та особистих селянських господарств, диференціація інструментів та обсягів бюджетної підтримки агровиробників з урахуванням територіального критерію залежно від охоплення військовими діями, рівня руйнувань та понесених збитків з акцентом на допомозі найбільш постраждалим регіонам, пріоритетне бюджетне стимулювання розвитку кредитної підтримки виробничої й експортної діяльності агровиробників, випереджальний розвиток цифровізації процесів бюджетної підтримки розвитку галузі [2].

Невизначеність щодо тривалості та інтенсивності бойових дій на території нашої країни, яка може призводити до подальшого ускладнення підприємницької діяльності вітчизняних агровиробників, скорочення обсягів агропродовольчого виробництва і зниження його конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості, збільшення втрат аграрного виробничого і експортного потенціалів загалом та нести значні ризики для національної й глобальної продовольчої безпеки, обумовлює необхідність подальшої трансформації підходів, механізмів та інструментів бюджетного регулювання розвитку галузі в таких основних стратегічних напрямах:

– посилення перспективної спрямованості та наукової обґрунтованості процесів формування і реалізації аграрної політики держави через запровадження стратегічного індикативного планування розвитку вітчизняного агропромислового виробництва, пріоритетних напрямів його діяльності та реформування, а також конкретизацію механізмів та інструментів їх реалізації, зокрема бюджетної політики, що створить передумови для поєднання повоєнного відновлення галузі з одночасним переходом до сучасних інноваційних, екологічних, сталих, інклюзивних стандартів, а також для стримування негативних галузевих структурних диспропорцій у розвитку вітчизняного агросектору, зокрема, падіння обсягів продукції тваринництва і окремих його підгалузей, низька частка переробної складової із високим вмістом доданої вартості, недостатня розвиненість та низька продуктивність сектору ММП;

– запровадження обов'язкової оцінки результативності бюджетних програм аграрного спрямування з точки зору отримання конкретних

галузевих і соціально-економічних результатів, що дозволить дослідити, оцінити та підвищити взаємозв'язок між стратегічними пріоритетами аграрного і сільського розвитку країни та плануванням бюджетних програм підтримки галузі, а також результатами діяльності органів державного управління;

– зростання обсягів прямої бюджетної підтримки агровиробників до рівня 1% випуску продукції с/г з акцентом на постраждалих територіях, а в середньо та/або довгостроковій перспективі поступове доведення її рівня до стандартів Спільної сільськогосподарської політики ЄС з метою створення передумов для підвищення конкурентоздатності вітчизняних агровиробників для їх подальшої успішної інтеграції у європейський і світові ринки агропродовольчої продукції;

– підвищення наукової обґрунтованості планування напрямів і обсягів прямої державної фінансової підтримки агровиробників на підставі оцінки її впливу на показники функціонування галузей агропромислового виробництва, рівень фінансової стійкості й продуктивності вітчизняних агровиробників, показники соціально-економічного розвитку сільських територій, зайнятість населення, обсяги податкових надходжень до бюджетів різних рівнів, що дозволить підтримувати розвиток тих підгалузей і напрямів, які дають найбільший соціально-економічний ефект для країни, генерують високу додану вартість та вносять значний вклад у зростання національної економіки і забезпечення належного рівня продовольчої безпеки;

– подальше удосконалення інструменту державної грантової підтримки ММСП у напрямі розширення її галузевого переліку за умови досягнення конкретних вагомих соціально-економічних результатів, зокрема підтримка зайнятості та доходів населення шляхом створення нових робочих місць, сприяння наповненню дохідної частини бюджету через сплату податків в розмірі отриманих грантів, здійснення підприємницької діяльності на постраждалих від бойових дій територіях для забезпечення їх відбудови тощо;

– подальше поглиблення диференціації обсягів, механізмів та інструментів державної фінансової підтримки агровиробників залежно від територіального охоплення військовими діями, рівня руйнувань та понесених збитків (тилові території, декуповані території, прифронтові території, зони бойових дій, прифронтові буферні зони) з акцентом на найбільш постраждалих територіях, зокрема шляхом запровадження пільгових режимів оподаткування за галузевими та/або територіальними ознаками, часткового звільнення від оподаткування, першочергового режиму прямої фінансової підтримки агровиробників і бюджетного фінансування інфраструктурної відбудови, з метою стимулювання економічного відродження постраждалих регіонів, працевлаштування

місцевого населення і внутрішньо переміщених осіб, формування стабільних джерел доходів населення, поступового збільшення податкових надходжень до бюджетів найбільш постраждалих територіальних громад;

– оптимізація фінансових інструментів державної підтримки агрогалузі шляхом підвищення рівня взаємоузгодженості, синхронізації, адаптивності і гнучкості використання бюджетних, податкових, кредитно-інвестиційних, страхових інструментів з урахуванням критерію рівня ефективності та результативності при досягненні пріоритетних цілей і завдань аграрного й сільського розвитку країни;

– активне стимулювання подальшої децентралізації державного фінансового управління розвитком галузі шляхом підвищення рівня залученості територіальних громад і фінансових ресурсів їх бюджетів у процеси формування та реалізації програм фінансової підтримки місцевих агровиробників і створення сприятливого інституціонального середовища їх функціонування, особливо на найбільш постраждалих територіях, з метою усунення ризиків невідповідності отриманих результатів реальним місцевим потребам через порушення принципів децентралізації та субсидіарності, які є стандартами САП ЄС;

– першочергова фінансова підтримка сектору ММП в особі фермерських та особистих селянських господарств, враховуючи складність доступу цього сегменту суб'єктів господарювання до програм підтримки фінансово-кредитних установ, зокрема шляхом збереження практики надання безповоротної фінансової підтримки на одиницю с/г угідь та за утримання ВРХ, активізації діяльності Фонду часткового гарантування кредитів у с/г та відновлення бюджетного кредитування фермерських господарств як компенсаторів недостатньої дієвості програми «Доступні кредити 5-7-9%» на наближених до бойових дій і деокупованих територіях через існування значних воєнних ризиків;

– активне бюджетне стимулювання розвитку кредитної підтримки агровиробників та їх пільгового кредитування за участі держави із застосуванням механізму часткової компенсації відсоткових ставок та надання державних гарантій на виконання кредитних зобов'язань, зокрема через подальше удосконалення державних програм «Доступні кредити 5-7-9%», «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%», «Доступний факторинг» у напрямках поглиблення диференціації і гнучкості підтримки з урахуванням критеріїв галузевої і територіальної приналежності, організаційно-правових форм господарювання агровиробників, а також активізацію діяльності Фонду часткового гарантування кредитів у сільському господарстві та її поширення на деокупованих і наближених до бойових дій територіях;

– подальше удосконалення механізму бюджетного стимулювання розвитку агрострахування та його інституційного забезпечення, зокрема через діяльність Експортно-кредитного агентства, з метою зменшення рівня ризиків підприємницької діяльності, перетворення аграрного сектору в інвестиційно привабливу галузь і стимулювання залучення у її розвиток вітчизняних та іноземних інвестиційних і кредитних ресурсів;

– впровадження бюджетних інструментів стимулювання модернізації матеріально-технічної бази і використання прогресивних технологій агропромислового виробництва з метою зростання його продуктивності й конкурентоспроможності до рівня передових світових показників, зокрема шляхом удосконалення використання інструменту бюджетного фінансування аграрних наукових досліджень і розробок, застосування дієвих податково-бюджетних стимулів для впровадження їх результатів у виробничі процеси для випереджального зростання інноваційної складової вітчизняної агрогалузі;

– випереджальний розвиток цифровізації та автоматизації процесів планування і реалізації програм державної фінансової підтримки агровиробників, зокрема через ІТ-систему планування і моніторингу бюджету, діджитал-платформу Державного аграрного реєстру, портал Дія, для підвищення доступності, прозорості і обґрунтованості бюджетної підтримки, а також зниження рівня управлінських витрат при витрачанні бюджетних коштів;

– створення сприятливих інституціональних передумов для ефективного використання доступної фінансової і технічної допомоги від міжнародних партнерів (ФАО, USAID, ЄС, МВФ, Світового банку, країн-донорів, інших МФО), фінансової підтримки в рамках інструменту Ukraine Facility в питаннях надання консультаційних послуг щодо інформування агровиробників про можливості підтримки в рамках різних програм, допомоги у формуванні й поданні проєктних заявок через платформу Державного аграрного реєстру України, портал Дія, відповідні цифрові платформи ЄС.

Зазначене створить передумови для забезпечення ефективної державної підтримки сталого збалансованого розвитку вітчизняного агропромислового виробництва як ключового чинника стійкості національної економіки, зайнятості і доходів населення у повоєнний період, а також стимулювання безперервного виробництва агропродовольчої продукції для гарантування належного рівня національної і світової продовольчої безпеки.

Література:

1. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.mof.gov.ua>
2. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://www.minagro.gov.ua>

3. Самошкіна О.А. Бюджетні видатки як інструмент економічного зростання. *Агросвіт*. 2018. № 21. С. 50–56. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2018.21.50>

4. Лупенко Ю.О., Нечипоренко О.М., Пугачов М.І. та ін. Розвиток аграрного сектору та сільських територій в умовах воєнного стану й повоєнного відновлення: наукова доповідь. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2023. 224 с. URL: <http://www.iae.org.ua/activity/books/3815.html>